

**МОТИВ МАНДРІВКИ У КНИЗІ О. ВИЖЕНКА «ІСТОРІЯ
ЗАПОРІЗЬКИХ КОЗАКІВ ДЛЯ ВЕСЕЛИХ ДІТЛАХІВ»**

Дослідження української мандрівної літератури активізувалося у зв'язку з появою нових тревелогів сучасних письменників Ю. Андруховича, М. Кідрука, С. Жадана, І. Карпи, А. Чапая та ін. Вони стали предметом зацікавлень П. Білоуса, Ю. Богдана, О. Калинюшко, О. Юферевої та ін. Потребують ґрунтовних досліджень художні твори для дітей та юнацтва, у яких мотив мандрів є стрижневим нарративним прийомом. Така художня домінанта спостерігається у книзі запорізького письменника О. Виженка «Історія запорізьких козаків для веселих дітлахів».

У центрі уваги автора, від імені якого ведеться розповідь – мандрівка трьох героїв: двох колишніх козаків і одного хлопчика, який колись стане воїном. Крім особи основного наратора – автора книги, історія послідовно розгортається через діалог між цими мандрівниками, що й становить композиційний стрижень збірки.

Як зазначає О. Виженко, «Влас Зерно – білявий кароокий хлопчина десь близько десяти років. Застали ми його у ту мить, коли він, угамувавши спрагу та надівши на голову солом'яного бриля, збирався вже знову пуститися в мандри» [3, с. 3]. Становлення характеру головного героя відбувається у мандрівці з дідами, впродовж якої він багато дізнався від них та разом з ними зазнав багатьох пригод. За вдачею Влас – сміливий, відважний і допитливий хлопчина, який мріє стати козаком і боронити свою землю від ворогів.

За задумом автора, родом Зерно із Києва, а мандрує на Січ, щоб стати козацьким джурою, але ще не знає про її руйнування. Хлопчик, веселий, дотепний, тому йому за вдачею підходять і столітні козаки-попутники. Вони хоч і мають різну зовнішність, але дуже схожі за обставинами долі та переконаннями. Обоє вони були худі, висушені сонцем і літами, тільки й того, що один високий, а другий низенький.

Спочатку Власик злякався їх, а потім вирішив пристати на їхню пропозицію помандрувати на Січ разом. У процесі подорожі автор переконує читача, що у пам'яті цих столітніх характерників зберігається вся козацька мудрість, що і є найбільшим скарбом, що дістанеться у спадок нащадкам. Мудрі, добрі, пересипані дотепними жартами, дідівські оповідання пробуджували уяву хлопчика, і скоро він здружився з ними й довірився у всьому, як рідним.

Хоч старі січовики вже похилого віку, але мають міцне здоров'я, завдяки тому що постійно ведуть здоровий спосіб життя. Дід Базікало у будь-яку пору року починає ранок з купання в річці, не втратив навичок підводного плавання, використовуючи, за козацьким звичаєм, замість акваланга звичайну очеретину. А Данилові Кахикалові немає рівним у плаванні, завдяки його могутньому зросту. Сон у старих козаків теж могутній – розбудити їх можна лише вистрілюючи з гармати. Супутники Власика зберегли й інші козацькі характерницькі навички: можуть швидко збудувати курінь для ночівлі в степу, розуміють мову тварин, знають, як лікувати рани.

Епізодичним у книзі є образ знахарки Скрипухи. «Вона худенька, сухенька, як той вергун. На голові у бабусі капелюх лисячий; коричнева хустка на грудях навхрест зав'язана; спідниця чорна до п'ят; на ногах постолі; а на вербовому пояску гойдаються різнокольорові хусточки з вузликами. У вухах Скрипухи сережки-жолуді з дубовим листям; на шиї намисто червоне та оберіг – засушена жаба. Брови у неї вузькі, ніс широкий, трохи приплюснутий, зелені оченята позолотою віддають» [4]. Автор вводить в художню структуру збірки образ Скрипухи для підкреслення надприродної сили й вічності козацького духу, джерелом і оберегом якого є сама природа, рідна земля, звичаї предків. За її довге життя вважали Скрипуху і знахаркою, і відьмою, і в річці хотіли втопити за її неординарні здібності. Але у найскрутніші хвилини військових походів звертались до неї, і рятувала знахарка козаків від ран, і заговорювала від куль, і дарувала міць козацьким шаблям. Але одружуватись із нею ніхто не поспішав – адже не місце жінкам на Січі, навіть і таким, як вона. Так і звікувала своє довге життя Скрипуха у лісовій хижці поблизу річки Самари.

На схилі віку старі козаки-характерники також не погоджуються на пропозицію Скрипухи оселитися в неї, бо бачать іншим закінчення свого життєвого шляху. «У мої роки мені одна дорога – в монастир. Багато я за життя своє гріхів наробив, а тепер ось хочу на самоті, у спокої прощення у Господа просити» [3, с. 53]. Хоч і вірять діди Кахикало і Базікало у чарівні сили природи, але поклоняються єдиному християнському Богові й хочуть закінчити вік свій на службі у нього.

Данило Кахикало згадує: «Одного разу, коли я був ще парубком, я теж запитав старого козака Дуба: де живе Творець? Дуб відповів мені так: шукай Господа, але не питай, де Він живе. Де Бог, серце, там немає зла. Все, що від Бога, те мирне і корисне і веде людину до каяття і покори. Робимо ми добру справу чи грішимо, Бог виявляє нам Своє людинолюбство. З яким довготерпінням зносить Він наше беззаконня. І коли карає, то вже як милостиво карає!» [3, с. 60]. Ця думка не випадкова, козаки все життя знали, що закінчать дні свої або поклавши голову в битві, або ченцями у козацькому монастирі.

Отже, мотив подорожі у книзі О. Виженка розгортається через паломництво головних героїв старшого покоління до монастиря, модуси історичної пам'яті та є частиною ініціації головного героя-підлітка.

Література

1. Богдан Ю. Розвиток мандрівної літератури в Україні. *Південний архів. Збірник наукових праць. Філологічні науки*. 2018. Вип. LXXIV. С. 178–182.
2. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Виженко О. Історія запорозьких козаків для веселих дітлахів. Львів : Світ, 2008. 112 с.
4. Виженко О. Історія запорозьких козаків для веселих дітлахів. URL: <http://abetka.ukrlife.org/vizh1.html> (Дата звернення 25.10.2021).
5. Калинюшко О. А. Подорожня література в сучасній українській, польській та російській літературі: рецепція та типологія. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 3. Том 3. С. 102–106.